

Engelska på stenåldern

Fanns det kontakter mellan Brittiska öarna och Mälardalen på stenåldern? I södra och västra Sverige syns tecken på kulturutbyten och gemensamma seder mellan dessa områden. Hur skall man annars förklara att man byggde exakt likadana gravar på Irland som i Västergötland under bondestenåldern?

Kulturutbyte

Den tid som vi idag kallar stenålder var en mycket lång period under vilken världen, samhällsskicket och människornas kulturer genomgick många förändringar. Spåren efter människorna i Norden och på Brittiska öarna skiljer sig inte mycket åt under långa tider, tvärtom finns många likheter. Redskap, gravskick, och klimat liknade varandra, även om avståndet var stort. Generellt sett kan man säga att stora områden från nuvarande Irland till Nordtyskland, Danmark, Norge och Sverige hade gemensamma kulturella drag.

De kunskaper vi har om språket under stenåldern är få och knapphändiga (se Berätta mer-bladet om svenska på stenåldern). Språkforskare har dock kunnat påvisa gemensamma ursprungsord i både engelskan och svenskan som kanske kan härledas ända tillbaka till stenåldern. Frågan är ändå om människor från Sverige och England skulle ha förstått varandra? Det kan man omöjligt svara på idag.

Megalitgravar och hällkistor

Bland de mäktigaste spåren efter stenålderns människor som finns kvar i landskapet är de s.k. megalitgravarna (av grekiskans mega, "stor" och lithos, "sten"). Dessa stenmonument har byggts i samma stil och utförande utmed hela Atlantkusten, från Irland i väst till Sverige i öst och Iberiska halvön i syd. Oftast består gravarna av flera ton tunga stenar som bär upp ett tak av ytterligare ett stenblock. De äldsta började byggas ca 4000 f.Kr. och utvecklades under hela stenåldern.

Bland de senare varianterna finns de s.k. hällkistorna. Även dessa består av stora, oftast flata stenar som bildar en lång kista med väggar och tak. Konstruktionen täcktes av ett lågt stenröse eller jordhög. Hällkistor förekommer i Sydsverige upp till Dalsland, Uppland och Västmanland och påminner liksom övriga megalitgravar mycket om dem som finns på Brittiska öarna. I Sverige finns de flesta megalitgravarna på Västkusten och i Skåne. De verkar förekomma mest i de områden där man haft nära till havet och viktigare vattenleder. Att människor över ett så stort område haft ett så gemensamt gravskick borde betyda

att de influerats och haft kontakt med varandra återkommande under lång tid.

Stonehenge

Englands mest kända forntida monument är stencirkeln Stonehenge strax norr om Salisbury i Wiltshire. Stencirkeln tolkas som en megalitisk ceremonianläggning från sten- och bronsåldern. Dess första byggnadsfas dateras till ca 3100 f.Kr. då en cirkelrund anläggning av 56 runda gropar med en omgärdande vall och dike uppfördes. I mitten av stencirkeln fanns troligen också en stor, rund träbyggnad med ingång i nordöst.

Man tror att Stonehenge har varit centrum i en stor koncentration av andra forntida ceremoni- och gravplatser. Användningen av Stonehenge verkar ha varit intensiv under en tid för att sedan överges i början av tredje årtusendet f.Kr.

Under den tidiga brittiska bronsåldern (2300-2100 f.Kr.) började anläggningen återuppbyggdes igen med en dubbel cirkel av resta stenar. Ytterligare tillbyggnadsfaser under bronsåldern gav Stonehenge det utseende man kan se rester av idag, med överliggande stenblock och portaler. Det var under den tidiga, brittiska bronsåldern som Stonehenge verkar ha fått en tydlig astronomisk funktion. Solens första strålar har efter uppgången vid sommarsolståndet ca 2500 f.Kr. med stor precision strålat genom vissa bestämda öppningar i stencirkeln. Liknande monument finns också i t.ex. Avebury och Durrington Walls i närheten av Stonehenge.

Man har länge ansett att stencirklar och andra monument av samma typ som Stonehenge inte förekommit på andra platser än de brittiska öarna. Vid arkeologiska undersökningar i Malmötrakten har man dock påträffat rester av två s.k. "Henge-monument" av trä under 1980- och 90-talet. Dessa ligger på ett avstånd av några kilometer från varandra, det ena i Hyllie, det andra vid Öresundsförbindelsens brofäste; de är de hittills enda funna i Skandinavien. Båda utgörs av flera närmast ovala palissadrader med tydligt markerade ingångar. De har vardera omfattat ett område med en längd om minst 150 m och är daterade till ca 2600-2200 f.Kr. Dessa fynd gör det troligt att det funnits fler monument av samma typ som Stonehenge i Europa och Skandinavien, men i ett förgängligt material som trä.

14000
f. Kr.

Issmält-
ningen

12000
f. Kr.

Boplatser

11000
f. Kr.

Mammuten
dör ut

8000
f. Kr.

Svealand
isfritt

4700
f. Kr.

Keramik

4100
f. Kr.

Sädes-
odling

2800
f. Kr.

Guld och
koppar

2500
f. Kr.

Egyptens
pyramider

Durrington Walls i Wiltshire, England, har ett liknande utseende som de skånska, med runda timmerkonstruktioner. På de brittiska öarna har man dessutom under senare decennier funnit ytterligare ett antal liknande konstruktioner. De båda anläggningarna i Skåne är uppförda av människor som tillhörde den s.k. strids-yxekulturen. Spår efter denna kultur har också hittats på flera platser i Västmanland. Stridsyxekulturen hade många gemensamma drag med den samtida klockbägarkulturen i England och det förekom med all säkerhet vissa kontakter mellan dessa, framförallt i Sydsandinavien.

Fynd från de brittiska öarna

Det finns ganska få reella spår som påvisar kontakter mellan de brittiska öarna och nuvarande Sverige under stenåldern. Ett tydligt bevis är dock en form av halvmåneformade halssmycken eller halskragar av uthamrad guldplåt med geometrisk ornamentik, s.k. lunulae. Detta är en ganska spektakulär importvara som tillverkades framförallt på Irland men också i Skottland; de exporterades framförallt till södra England och nordvästra Europa. Ett litet antal har återfunnits i Sydsandinavien och brukar dateras till den senare delen av bondestenåldern.

I England tillverkades under den yngre stenåldern, bondestenåldern, en mängd slipade s.k. bergartsyxor. Dessa gjordes ofta av diabas, porfyr eller s.k. grönsten i många och avancerade former. Bergartsyxorna exporterades i större mängder bl.a. över Engelska kanalen och vidare i norra Europa. Bergartsyxor av olika former är vanliga fynd från stenåldern och även bronsåldern, även här i Västmanland.

Att dessa typer av yxor har transporterats långa sträckor råder det inga tvivel om, men än så länge kan man inte säga om några av de yxor som hittats i Västmanland är importerade, exempelvis från England eller om de är av lokal produktion. Detta är något som framtiden får utvisa.

Arbetstips

- Titta på bilder (i böcker eller på Internet) av stenmonument från Storbritannien och Sverige och se om ni kan se några likheter.
- Vilka handelsvaror, idéer eller kulturer tar vi in från England och Storbritannien idag? Vilka får de från oss?

- Hur kommunicerar vi med människor utan att kunna samma språk? Vilka ord är viktigast att lära sig på främmande språk och hur väl kan vi göra oss förstådda med gester och ljud?

Att läsa vidare

Vill man fördjupa sig i Englands och Europas förhistoria finns många uttömmande böcker på Engelska, som t.ex. *Prehistoric Europe* av Timothy Champion. För snabb och lättläst information kan man dock söka i *Sten- och bronsålderns ABC* från Historiska museet, som även finns tillgänglig på Internet. En annan bra och överskådlig bok är *Bra böckers encyklopedi om människans historia, del 3*. Om de allra första språken i Europa finns det artiklar av bl.a. Niclas Burenhult i *Arkeologi i Norden* och mer information i boken *Språken och historien* av Tore Jansson.

Kulturmiljöer i Västmanland

Det finns flera kända hällkistor i länet, bland annat i Munktorp i Köpings kommun, Svedvi i Hallstahammar och Hubbo (Fågelbacken) i Västerås. De är gravar som hör hemma i ett mellanskede mellan sten- och bronsålder. En hällkista som grävdes ut av arkeologer på Bjurhovda i Badelunda innehöll både en flintdolk, en stenxyxa och ett bältesspanne av brons. Hällkistorna är ofta synliga ovan mark och kan besökas.

Det finns gott om fynd av både bergartsyxor och lämningar från stridsyxekulturen i Västmanland. Bland de mest undersökta platserna är Lilla Ramsjön i Vittinge där man funnit gravar med särprägel från stridsyxekulturen. Man har också funnit mer än 100 vackra bergartsyxor av stridsyxetyp i länet.

Även om dessa fynd i sig inte har någon bevisad koppling till brittiska öarna är de ett uttryck för de kulturströmningar som påverkade stora delar av Europa.

